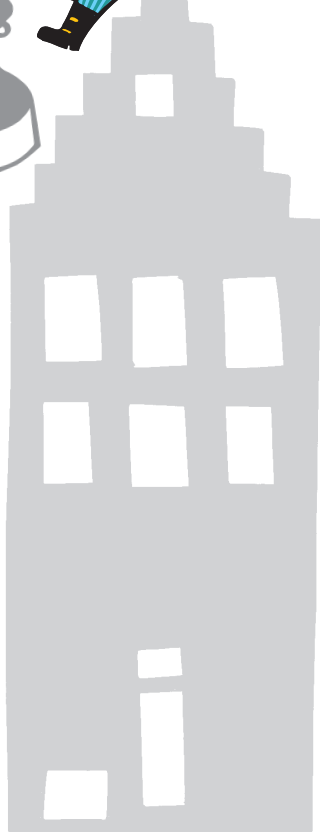
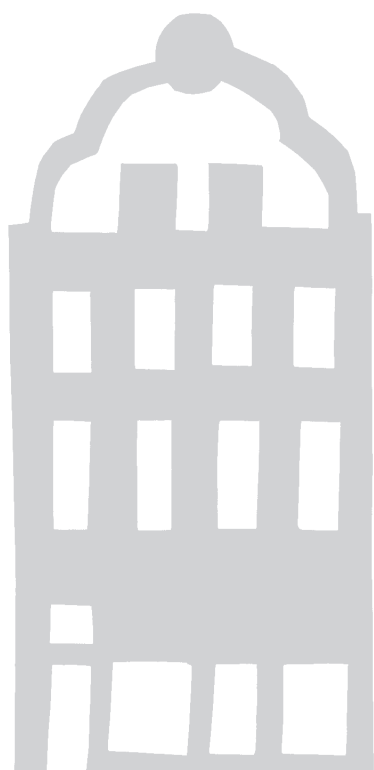

Raamleerplan

Beeldend Onderwijs

Inhoudsopgave

0 De totstandkoming van de raamleerplannen	2
1 Belang van beeldend onderwijs	3
2 Kerndoelen primair onderwijs	3
2.1 Relatie met andere kerndoelen	4
3 Structuur beeldend onderwijs	4
4 Overzicht Culturele competenties	5
5 Van raamleerplan naar leerdoelen	10
6 Raamleerplan beeldend onderwijs	11
6.1. Raamleerplan beeldend onderwijs, groep 1 - 2	12
6.2. Raamleerplan beeldend onderwijs, groep 3 - 4	13
6.3. Raamleerplan beeldend onderwijs, groep 5 - 6	14
6.4. Raamleerplan beeldend onderwijs, groep 7 - 8	15
Geraadpleegde bronnen	17
Colofon	18

0 De totstandkoming van de raamleerplannen

De gemeente Amsterdam en de Amsterdamse schoolbesturen willen alle leerlingen in het basisonderwijs structureel in aanraking brengen met kunst en cultuur. Zij willen dat de kunstvakken worden aangeboden in doorgaande leerlijnen en hebben daarom in 2010 het Basispakket Kunst- en Cultuureducatie ontwikkeld. In dit Basispakket is een aantal voorzieningen opgenomen die scholen helpen hun cultuurprogramma op te zetten. Mocca heeft voor verschillende kunstdisciplines en cultureel erfgoed raamleerplannen ontwikkeld die de scholen ondersteunen bij de inrichting van hun cultuuronderwijs. Zij heeft daarvoor gesproken met vak- en groepsleerkrachten uit het Amsterdamse primair onderwijs en met medewerkers van Amsterdamse culturele instellingen. Daarnaast heeft zij verschillende bronnen gebruikt. Zie daarvoor de bronvermelding achter in het raamleerplan.

Mocca heeft raamleerplannen ontwikkeld voor muziek, beeldend onderwijs, cultureel erfgoed, drama en dans. De raamleerplannen zijn bestemd voor alle groepen in het primair onderwijs. Mocca wil daarmee komen tot een gezamenlijk taal- en gesprekskader voor samenwerking, en zorgen voor maatwerk tussen de culturele instellingen en het primair onderwijs. De raamleerplannen zijn geen lesmethodes, maar instrumenten voor scholen, groeps- en vakleerkrachten waarmee zij hun eigen visie kunnen omzetten in een gestructureerd plan. Met het oog op de culturele competenties die leerlingen kunnen verwerven, heeft Mocca per twee leerjaren vakgerichte leerdoelen geformuleerd. Daarbinnen kunnen scholen in elk afzonderlijk vakgebied eigen accenten leggen voor verdieping.

Bij de totstandkoming van de raamleerplannen is rekening gehouden met de rijke culturele omgeving waarin de Amsterdamse leerlingen zich ontwikkelen. Mocca heeft bewust gekozen voor een algemene beschrijving van de doelen in de raamleerplannen, opdat scholen die zelf al veel hebben ontwikkeld op het gebied van cultuuronderwijs kunnen toetsen of hun activiteiten passen binnen die doelen. De raamleerplannen zijn beslist niet bedoeld als keurslijf. Aan de hand van deze raamleerplannen kunnen ook culturele instellingen hun passie en vakmanschap verbinden met het cultuuronderwijs van scholen en de ontwikkeling van kinderen.

Leerplankader kunstzinnige oriëntatie versus raamleerplannen Mocca

In het voorjaar van 2014 heeft SLO het leerplankader kunstzinnige oriëntatie gepubliceerd. Deze versie van het SLO-leerplankader is in de eerste plaats bedoeld voor culturele instellingen en steuninstellingen waar vakdocenten werkzaam zijn. De raamleerplannen van Mocca zijn bedoeld voor groeps- en vakleerkrachten en het culturele veld.

De uitgangspunten en beschreven doelen van de raamleerplannen vallen binnen het leerplankader en voldoen daarmee aan de kerndoelen voor kunstzinnige oriëntatie. Bij het SLO-leerplankader ligt de nadruk vooral op het creatieve proces terwijl in de raamleerplannen de ontwikkeling van de culturele competenties centraal staan.

Op <http://kunstzinnigeorientatie.slo.nl/> kunt u het leerplankader kunstzinnige oriëntatie van SLO vinden.

Op www.basispakketamsterdam.nl kunt u alle raamleerplannen vinden en een objectieve vergelijking tussen het SLO-leerplankader en de raamleerplannen van Mocca.

1. Belang van beeldend onderwijs

Het doel van beeldend onderwijs is om leerlingen beelden te leren maken, beelden te leren begrijpen en over beelden te leren communiceren. Zij worden daarmee uitgedaagd om hun creativiteit en hun talenten te ontwikkelen. In beeldend onderwijs ontwikkelen leerlingen hun visueel verbeeldend vermogen, doordat zij worden aangesproken op hun ervaringen van de werkelijkheid, die zij vervolgens leren te uiten en te visualiseren. Kinderen leren beelden te maken en hun omgeving te begrijpen, om er later hun toekomst in te kunnen bepalen. Doordat zij 'beeldwijs' worden, worden zij mondig en mediawijs en leren zij divergent te denken.

De Amsterdamse kinderen groeien op in een stad, maar ook in een sterk gedigitaliseerde wereld. Om de eigen culturele omgeving beter te leren begrijpen is het belangrijk dat zij leren zien dat alles door mensenhanden is gemaakt en dat zij daarvan de betekenis beleven. Dit ambachtelijke aspect van kunst en cultuur versterkt de leerlijn beeldend onderwijs. In de stad Amsterdam komen zij in aanraking met zowel de ontwerpers, makers als de producten in de vorm van kunstwerken, verhalen en gebouwen. Samengevat: doelgericht beeldend onderwijs levert een inspirerende en krachtige bijdrage aan de 'beeldwijsheid' van kinderen. Doordat zij bewust naar de wereld leren kijken, staan zij ook bewuster in de wereld.

2. Kerndoelen primair onderwijs (2006)

De raamleerplannen zijn gebaseerd op de kerndoelen voor kunstzinnige oriëntatie. Het basisonderwijs bevordert een brede vorming van kinderen. Kerndoelen zijn streefdoelen: ze beschrijven wat kinderen moeten leren om te kunnen functioneren in de maatschappij en om zich verder te kunnen ontwikkelen in het vervolgonderwijs. Voor alle kerndoelen geldt dat het onderwijs zich richt op de emotionele en verstandelijke ontwikkeling, op de ontwikkeling van creativiteit en op het verwerven van onder meer culturele vaardigheden van kinderen.

Kerndoelen in het leergebied kunstzinnige oriëntatie:

- 54 *De leerlingen leren beelden, muziek, taal, spel en beweging te gebruiken, om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om ermee te communiceren.*
- 55 *De leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren.*
- 56 *De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.*

Emotionele en creatieve ontwikkeling en het aanleren van culturele vaardigheden zijn niet voorbehouden aan het leergebied kunstzinnige oriëntatie, maar maken deel uit van het totale onderwijs van elke basisschool. Voor alle doelen die scholen zich stellen geldt dat zij de verschillende leergebieden zoveel mogelijk op elkaar moeten afstemmen, in samenhang met elkaar moeten aanbieden en moeten verbinden met de beleavingswereld van de leerlingen. Aandacht voor cultuur is dus niet beperkt tot cultuuronderwijs. Bij de specifieke leergebieden worden extra kerndoelen benoemd die inhoudelijke relaties hebben met cultuuronderwijs.

2.1 Relatie met andere kerndoelen

Leergebied Taal:

- 3 *De leerlingen leren de informatie in gesprekken en discussies te beoordelen en zij leren met argumenten op deze informatie te reageren.*
- 37 *De leerlingen leren zich te gedragen met respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen*

Leergebied Oriëntatie op jezelf en de wereld:

Natuur en techniek

- 44 *De leerlingen leren bij producten uit hun eigen omgeving relaties te leggen tussen de werking, de vorm en het materiaalgebruik.*
- 45 *De leerlingen leren oplossingen voor technische problemen te ontwerpen, deze uit te voeren en te evalueren.*

3. Structuur beeldend onderwijs

Bij beeldend onderwijs zijn leerlingen bezig met beelden en hun betekenis. Dat doen ze door zelf beeldend werk te maken, maar ook door er samen naar te kijken en er over te praten (bron: leerplankader kunstzinnige oriëntatie, SLO 2014). Die beelden om ons heen zien we in tekeningen en schilderijen (2 dimensionaal), ruimtelijke werken en gebouwen (3 dimensionaal) of bewegend beeld in de vorm van (digitale) film (4 dimensionaal). Bij het ontstaan van deze verschillende beelduitingen zijn steeds 3 elementen te benoemen die de basis vormen voor het beeldend vormgeven:

Betekenis: De betekenis van een beeld wordt bepaald door zowel de maker als de beschouwer, maar wordt ingekleurd door de culturele omgeving waarin het is gemaakt en waarin ernaar wordt gekeken. In beeldend onderwijs komen de betekenissen en functies van beelden aan de orde, waardoor leerlingen leren omgaan met de beeldcultuur.

Vorm: De vorm van een beeld wordt bepaald door de kenmerken die erin kunnen worden onderscheiden. Een beeld wordt gekenmerkt door het gebruik van ruimte, kleur, vorm en textuur, en door zijn compositie. Als een maker over voldoende kennis en vaardigheden beschikt om deze beeldaspecten te hanteren, kan hij gericht toewerken naar een resultaat.

Materie: Het verbeelden ontstaat door het werken met en het bewerken van materiaal. Elk materiaal heeft eigen karakteristieke kenmerken. Vaak begint een vormgevingsproces door de aantrekkingskracht die van het materiaal uitgaat. Ieder domein heeft zijn eigen materiaal, waaruit de maker een arsenaal aan mogelijkheden kan putten.

In het vormgevingsproces zijn deze drie elementen, betekenis, vorm en materie, met elkaar verbonden. De leerling onderzoekt de mogelijkheden van het materiaal, de variaties in vorm en het effect daarvan op de zeggingskracht en betekenis van zijn werk. Door het combineren van de drie elementen creëert de leerling beeldend werk of een kunstwerk.

Als een leerling kunst beschouwt, onderzoekt hij de visuele informatie in een proces van ervaren, interpreteren en analyseren. Het kijken naar eigen en andermans beeldend werk kan een impuls geven om weer op een andere manier aan een nieuw kunstwerk te beginnen. Reflectievragen spelen tijdens het werkproces van beschouwen, onderzoeken en creëren een belangrijke rol. De vragen kunnen de leerling helpen bij het maken van keuzes en ondersteunen zijn beeldende ontwikkeling.

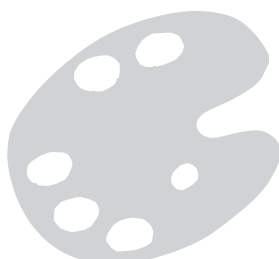
4. Overzicht culturele competenties

Bij de raamleerplannen is de ontwikkeling van het kind als uitgangspunt genomen. In 2009 ontwikkelde Cultuurmij Oost (voorheen Stichting Edu-art), de provinciale instelling voor cultuureducatie in Gelderland, C-Zicht. Hierin staan 7 competenties beschreven die de culturele ontwikkeling van leerlingen kenmerken. Deze competenties vormen de basis voor de raamleerplannen en verbinden de verschillende disciplines binnen cultuuronderwijs. Samen met de kerndoelen voor het basisonderwijs vormen de culturele competenties de basis voor alle leer- en vakgebieden van cultuuronderwijs.

De voordelen van werken vanuit culturele competenties zijn:

- gemeenschappelijk taal: de leerkracht denkt in pedagogisch-didactische termen, kunstenaar in artistieke termen, nu toegespitst op de ontwikkeling van kind
- vakoverstijgend werken: verschillende vakgebieden werken samen vanuit een thema, probleem of onderwerp

Een competentie is een samenhangend geheel van vaardigheden, kennis en houding: iets kunnen, iets kennen en aangesproken worden op je houding. Een culturele competentie geeft aan wat een leerling ontwikkelt door middel van kunst en cultuur. In dit raamleerplan wordt ervan uitgegaan dat de leerling zich vijf culturele competenties eigen maakt omdat die specifiek zijn voor cultuuronderwijs. Het ontwikkelen van het receptief, onderzoekend, creërend, reflectief en presenterend vermogen vormt de kern van de raamleerplannen. Algemene competenties zijn het vermogen tot zelfstandig werken en het vermogen tot samenwerken.

Overzicht culturele competenties

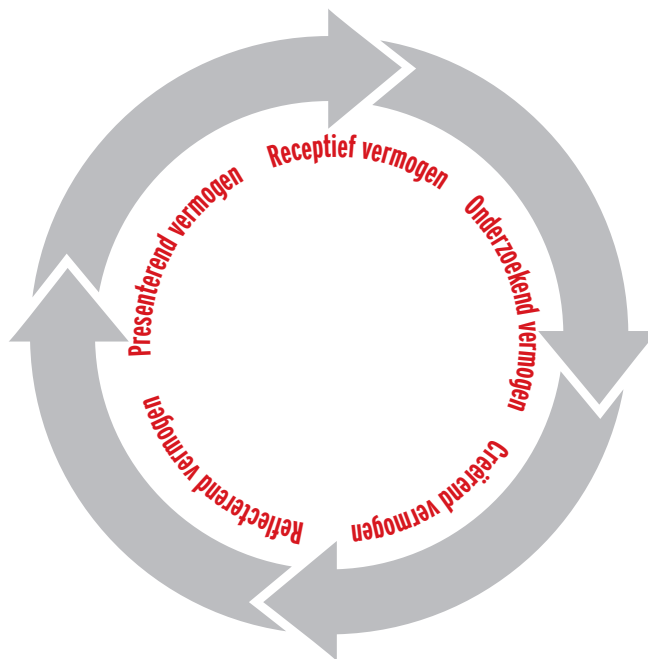
Competentie	Definitie	Toelichting
Receptief vermogen	De leerling kan zich openstellen voor cultuuruitingen.	De leerling ervaart en beleeft de sensatie van de fysieke waarneming bij kunst en cultuur. Hij kan geraakt worden door kunstuitingen en vergroot zijn verbeeldingskracht. De leerling kan kenmerken van cultuuruitingen herkennen en benoemen.
Onderzoekend vermogen	De leerling kan informatie over cultuuruitingen zoeken, deze cultuuruitingen in zich opnemen en toepassen in eigen werk.	De leerling verkent en onderzoekt cultuuruitingen en de culturele omgeving. Hij kan experimenteren met materialen en technieken om zich cultureel te uiten.
Creërend vermogen	De leerling denkt, creëert en produceert.	De leerling geeft zijn gevoelens, ervaringen en ideeën vorm met kunstzinnige middelen. Hij kent het vak en beheerst daarvoor de vaardigheden en heeft de juiste houding om het vak uit te oefenen. Hij vergroot zijn verbeeldingskracht. Hij onderzoekt, experimenteert en reflecteert bij het maken van creatief werk en hij gebruikt de feedback die hij krijgt over zijn werk.
Reflecterend vermogen	De leerling kan cultuuruitingen van zichzelf en anderen analyseren, interpreteren en waarderen.	De leerling kijkt, onderzoekt en denkt na bij zelf gecreëerd werk en dat van anderen. Hij vormt zich een mening bij werk dat hij zelf heeft gecreëerd en werk van anderen. Hij kan reageren en hij kan emoties uiten en die vergelijken met de emoties van anderen. Reflecteren komt voor in alle fasen van creatief werk en kan leiden tot een filosofisch gesprek.
Presenterend vermogen	De leerling kan cultuuruitingen van zichzelf en anderen presenteren en toelichten.	De leerling ervaart de sensatie van het presenteren van eigen vormgegeven werk. Hij presenteert eigen of andermans creatief werk en verbeeldt of verwoordt de bedoeling van de maker.

Algemene competenties

Competentie	Definitie	Toelichting
Zelfstandig vermogen	De leerling kan cultuureducatieve activiteiten plannen en organiseren.	De leerling kan zijn creatief proces sturen en zich concentreren op werk. Hij kan onderbouwde keuzes maken Hij kan een zelfstandige bijdrage leveren aan zijn eigen ontwikkeling en het groepsproces.
Samenwerkend vermogen	De leerling kan samenwerken bij het maken van een gezamenlijk product.	De leerling kan luisteren naar anderen en kan beslissingen nemen in de samenwerking. Hij kan kritiek leveren, ontvangen en omzetten in verbeterpunten Tijdens het werk kan hij afstemmen op anderen, taken en rollen accepteren en zich houden aan groepsafspraken.

Bron: C-Zicht, werken met culturele competenties Cultuurmij Oost (voorheen EDU-ART), 2009

De algemene competenties worden niet per leerjaar in doelen uitgewerkt.

Toelichting competenties

De competenties zijn voor de helderheid onderscheiden, maar in de praktijk worden verschillende vermogens tegelijkertijd aangesproken en ontwikkeld. In een optimaal cultureel programma wordt de hele cyclus doorlopen met accenten op creëren, waarnemen, reflecteren en onderzoeken. Het is geen lineair proces, maar meer een proces van voortdurende beïnvloeding in alle fases van het creatief proces.

In het leerplankader kunstzinnige oriëntatie voor primair onderwijs (SLO 2014) is het cyclische creatieve proces als één van de uitgangspunten genomen. Tijdens het leerproces dat zo op gang wordt gebracht verworft de leerling kennis, vaardigheden en attitudes over kunst en cultuur. Dit zijn de culturele competenties. De begrippen die gebruikt worden voor de verschillende competenties zijn onder te brengen bij de terminologie die het SLO in haar leerplankader hanteert.

Leerplankader SLO	Raamleerplan
Oriënteren	Receptief vermogen
Onderzoeken	Onderzoekend vermogen
Uitvoeren	Creërend vermogen
	Presenterend vermogen
Evalueren	Reflecterend vermogen

Naast de culturele competenties spelen de algemene competenties een belangrijke rol. Het zelfstandig en het samenwerkend vermogen van leerlingen komt bij beeldend onderwijs aan de orde bij het creëren en presenteren. Leerlingen gaan zelfstandig, in subgroepen of met de hele groep aan het werk. Tijdens het kijken naar en beleven van cultuuruitingen wordt een beroep gedaan op hun receptief en onderzoekend vermogen. Maar ook bij het creëren gaan kinderen experimenteren, stellen zij vragen en zoeken zij naar oplossingen. Als zij creatief werken zijn zij actief in verschillende gebieden waarin zij zich ontwikkelen.

Bij het presenterend vermogen komen het creërend en het reflectief vermogen samen. De leerling wordt uitgedaagd om een werkstuk af te maken en ermee naar buiten te komen, waardoor hij zich meer met zijn werk verbonden voelt. Het presenteren draagt bij aan zijn zelfvertrouwen, dat nog wordt versterkt als zijn werk wordt tentoongesteld. Hij ervaart dat zijn werk belangrijk is. Van andere leerlingen en van het publiek krijgt hij positieve feedback en hij kan ook over zijn werk vertellen.

Als leerlingen de verschillende culturele competenties ontwikkelen, versterken zij hun taalvaardigheid, hun sociaal-emotionele vaardigheden, hun creativiteit, hun onderzoeks-vaardigheden en hun historisch besef en werken zij aan meerdere intelligenties. Bij beeldend onderwijs wordt zo het totale kind aangesproken. Naast de vijf culturele competenties - het receptief, het onderzoekend, het creërend, het presenterend en het reflectief vermogen - worden verschillende leergebieden integraal ontwikkeld. Vanwege hun inhoudelijke relatie met beeldend onderwijs worden de volgende leergebieden toegelicht: sociaal-emotioneel, burgerschap, taalverwerving, techniek en cultureel erfgoed.

Sociaal emotioneel

Op sociaal-emotioneel gebied leren de leerlingen te luisteren, samen te werken, emoties te herkennen en te erkennen. Zij leren bij beeldend onderwijs hun sociale competentie te vergroten doordat zij adequaat moeten handelen in sociale situaties. De leerlingen leren zich te verplaatsen in anderen, werken samen aan kunstwerken en leren van elkaars positieve feedback.

Burgerschap

Bij beeldend onderwijs ervaren leerlingen wat burgerschap inhoudt en kunnen zij zich er ook naar gedragen. Als zij op excursie gaan, komen zij in contact met de samenleving. Als zij een instelling voor cultureel erfgoed bezoeken of als zij met kunstuitingen worden geconfronteerd, worden zij benaderd vanuit waarden en vormen van burgerschap. Tijdens het reflecteren op die cultuuruitingen worden aspecten van burgerschap en sociale integratie met de leerlingen besproken.

Taalverwerving

Bij het beschouwen van beeldende kunst uiten leerlingen zich verbaal en non-verbaal. Zij communiceren met elkaar, vergroten hun woordenschat en durven zich uit te spreken. Kinderen luisteren naar verhalen over kunstwerken en vertellen erover. Zij leren vaktermen die te maken hebben met kleurgebruik, technieken en materialen.

Techniek

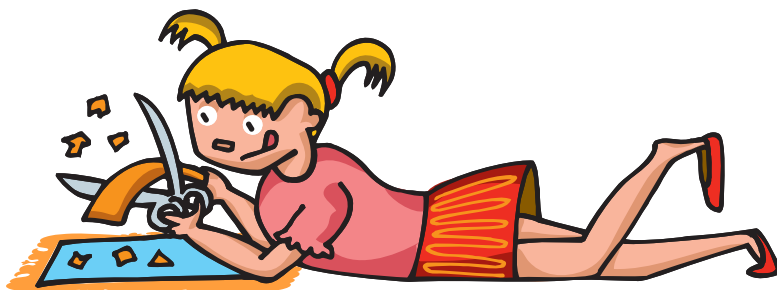
Zowel bij werk op het platte vlak als in de ruimte verwerven de leerlingen technische inzichten en vaardigheden, bijvoorbeeld over mogelijkheden om te construeren met diverse materialen. Zo leren zij bij het maken van voorwerpen relaties te leggen tussen werking, vorm en materiaalgebruik.

Cultureel erfgoed

Bij het verkennen van de culturele omgeving ontdekken leerlingen dat de stad veel kunst- en cultuuruitingen biedt. Met zijn rijke historie heeft Amsterdam een grote verscheidenheid aan beeld- en erfgoedcultuur. Voor het opdoen van inspiratie, voor het doen van onderzoek en voor kennismaking met het verleden, het heden en de toekomst. Beeldend onderwijs legt relaties met de stad. Kinderen bezoeken musea, ateliers en kunstenaars. Daarnaast worden zij zich bewust van kunst in de openbare ruimte en komen daardoor meer te weten over beelden in het park, over gebouwen in de stad, en over de bewoners en hun identiteit.

Kunst en vormgeving zijn nauw verbonden met de maatschappij. Kunstenaars en vormgevers reageren op de tijdgeest, binnen de kaders van hun eigen professionele ontwikkeling. Daardoor vormen kunstwerken unieke tijdsdocumenten, die gekoesterd moeten worden om zicht te houden op de individuele plek ervan in de cultureel-historische ontwikkeling.

(Leerplan voor Onderwijs in Beeldende Kunst en Vormgeving, Vereniging Onderwijs, Kunst en Cultuur, 2012)

5. Van raamleerplan naar leerdoelen

SLO zegt over doorlopende leerlijnen: ‘het is belangrijk dat de leerling in het primair onderwijs zo min mogelijk overlap, breuken of lacunes in het leerproces ervaart’ (bron: www.slo.nl). In de praktijk zijn de cultuureducatieve activiteiten van een school sterk afhankelijk van de leerkrachten. Daarnaast staat het aanbod van culturele instellingen vaak op zichzelf en is het onvoldoende ingebed in de visie en de structuur van het onderwijs. Door uit te gaan van leerlijnen kunnen leerkrachten de inhoud van een leergebied verdelen over de verschillende leerjaren, waardoor leerlingen kennis en vaardigheden opbouwen in dat leergebied. Als scholen deze leerlijnen volgen, kunnen zij bewust kiezen voor bepaalde culturele activiteiten.

Mocca heeft voor alle Amsterdamse basisscholen raamleerplannen opgesteld: vakgerichte kaders met veel ruimte voor de scholen om zelf invulling te geven aan een programma. Zij heeft cultuureducatieve competenties en leerdoelen geformuleerd, waarin de kennis, vaardigheden en houdingen zijn opgenomen die de basisschoolleerlingen van groep 1 tot en met 8 ontwikkelen. Zo nemen de leerlingen aan het einde van hun schoolloopbaan een rugzak met beeldende bagage mee naar het voortgezet onderwijs, alwaar zij hun kennis, vaardigheden en houdingen kunnen uitbreiden.

Bij de opzet van het raamleerplan is een indeling gemaakt in vier ontwikkelingsniveaus: het niveau van groep 1 en 2, van groep 3 en 4, van groep 5 en 6, en van groep 7 en 8. In de uitwerking zijn leerdoelen geformuleerd met een opbouw van het niveau naarmate het ontwikkelingsniveau hoger wordt. Voor alle competenties zijn de leerdoelen zo goed mogelijk afgestemd op de belevingswereld van de leerling. Scholen kunnen het raamleerplan vertalen in leerlijnen met eigen voorkeuren voor profielen en zij kunnen zelf bepalen waarop zij accenten willen leggen. Culturele instellingen en kunstenaars kunnen de competenties en leerdoelen gebruiken om er hun cultuureducatieve programma's op te laten aansluiten. Zij kunnen hun programma's dan beter laten aansluiten bij de vraag van de school en de ontwikkeling van de leerlingen en kunnen scholen dan ondersteunen met leerstofverrijkend aanbod.

6. Raamleerplan beeldend onderwijs

Dit raamleerplan biedt een gestructureerde opbouw voor beeldend onderwijs met de culturele competenties en vaardigheden die leerlingen zich moeten eigen maken. Binnen de kaders van de leerdoelen stellen de school en de leerkracht zelf het jaarprogramma samen. Zo kunnen zij binnen het reguliere programma kiezen voor bepaalde onderwerpen, vaardigheden en werkvormen. De lesinhoud kan worden samengesteld uit leerstof van diverse leerstofgebieden, uit kunstwerken, uit ervaringen, belevingen, methodes, toeval, thema's, passies enzovoort. Bij het pedagogisch en didactisch handelen staat de leerling centraal en wordt rekening gehouden met zijn ervarings- en belevingswereld, tempo, leerstijlen, meervoudige intelligenties en culturele diversiteit.

Bij de uitvoering van het programma zal de leerkracht in eerste instantie gebruikmaken van de eigen expertise en die van collega's, en indien mogelijk zal hij er ook de vakleerkracht over aanspreken. Voor concrete opdrachten is een scala aan bronnen beschikbaar. Sommige scholen gebruiken methodes voor beeldend onderwijs, bijvoorbeeld 'Laat maar zien', 'Moet je doen' of 'Uit de Kunst!'. Andere scholen sprokkelen lesideeën bijeen via internet of raadplegen bronnenboeken. Via het digibord worden foto's en filmpjes over kunstwerken en kunstenaars getoond. De culturele programma's van culturele instellingen en kunstenaars bieden inspirerende projecten met een unieke meerwaarde, waarvan scholen gericht gebruik kunnen maken. Kinderen leren in het museum of in het atelier of zij zien kunst in de openbare ruimte. Misschien ontmoeten zij de maker van een kunstwerk bij hen in de buurt. Dit raamleerplan is bewust ruim opgezet en biedt veel vrijheid voor de leerkracht om beeldend onderwijs iedere keer weer tot een belevenis te maken.

6.1 Raamleerplan beeldend onderwijs, groep 1 en 2 (4 - 6 jaar)

Competentie	Beeldende leerdoelen
Receptief vermogen	De leerling beleeft plezier aan het beeldend werken en geniet bij het tonen van en het kijken naar eigen werk en dat van anderen. De leerling kan luisteren naar het verhaal van de docent.
Onderzoekend vermogen	De leerling kan met verschillende materialen, technieken en vaardigheden experimenteren. Bijvoorbeeld: • tweedimensionaal: knippen, scheuren en plakken; tekenen en schilderen met (kleur-) potloden, stiften en verf; rijgen met naald en draad; het gebruiken van druktechnieken zoals het stempelen met aardappelen of kurk. • driedimensionaal: ruimtelijk bouwen, boetsen. De leerling ervaart de verschillen in de materialen waarmee hij werkt en de technieken die hij gebruikt.
Creërend vermogen	De leerling kan persoonlijke ervaringen en betekenisvolle onderwerpen uit de directe leefwereld verbeelden en vormgeven in een werkstuk. De leerling kan vanuit een inspiratiebron associëren en fantaseren, en van daaruit een werkstuk maken. De leerling maakt kennis met verschillende beeldaspecten (kleur, vorm, textuur, compositie, ruimte)
Reflectief vermogen	De leerling kan vertellen wat hij ziet, wat hij hoort, en hoe hij het maakproces heeft beleefd. De leerling kan duidelijk weergegeven emoties op plaatjes en beelden herkennen. De leerling herkent beelden en koppelt ze aan vieringen en andere cultuuruitingen.
Presenterend vermogen	De leerling kan samen met de leerkracht een zelfgemaakt werkstuk presenteren.

6.2 Raamleerplan beeldend onderwijs, groep 3 en 4 (6 – 8 jaar)

Competentie	Beeldende leerdoelen
Receptief vermogen	De leerling kan beeldend werk met aandacht waarnemen en ervan genieten. De leerling kan gericht waarnemen vanuit kijkvragen van de leerkracht. De leerling kent de beeldend kunstenaar als iemand die beroepsmatig beeldend werkt.
Onderzoekend vermogen	De leerling kan met verschillende materialen, technieken en vaardigheden experimenteren, bijvoorbeeld: • tweedimensionaal werk: bijvoorbeeld het toepassen van druktechnieken en verbindingstechnieken met papier, karton, kosteloos materiaal of textiel in tekeningen, schilderwerk en collages. • driedimensionaal werk: bijvoorbeeld ruimtelijk bouwen met papier, karton of klei en construeren met diverse materialen. De leerling kan de betekenis van beelden, beeldtaal en symbolen onderzoeken vanuit zijn belevingswereld: thuis, zijn verdere leefomgeving, en school.
Creërend vermogen	De leerling kan verschillende ontwerpen (schetsen) maken voor een beeldend werk. De leerling kan persoonlijke ervaringen en betekenisvolle onderwerpen uit de directe leefwereld verbeelden en vormgeven in een werkstuk. De leerling kan diverse kenmerken van het verhaal of het onderwerp dat wordt behandeld, benoemen en uitbeelden in een beeldend werkstuk. De leerling kan associëren en meerdere oplossingen bedenken bij het maken van beeldend werk. De leerling kan volgens een eenvoudig stappenplan werken bij het maken van een beeldend werk. De leerling kan beeldaspecten (ruimte, kleur, vorm, textuur en compositie) toepassen. De leerling kan keuzes maken aan de hand van eigenschappen van materialen en van de toepassing ervan in beeldend werk.
Reflectief vermogen	De leerling kan benoemen wat hij ziet, denkt en beleeft bij beeldend werk. De leerling kan vertellen over zijn eigen werk en over zijn beleving van het werkproces. De leerling kan zijn eigen interpretatie geven van wat hij ziet en kan daarbij verschillende emoties en sferen benoemen.
Presterend vermogen	De leerling kan een werkstuk presenteren voor groepsgenoten en ouders in een zelf of met groepsleden vormgegeven tentoonstelling.

6.3 Raamleerplan beeldend onderwijs, groep 5 en 6 (8 – 10 jaar)

Competentie	Beeldende leerdoelen
Receptief vermogen	De leerling kan genieten van beeldend werk, het met aandacht waarnemen, met oog voor details. De leerling ervaart dat hij zich op een eigen en vrije manier via beeldend werk kan uiten en geniet daarvan. De leerling kent enkele karakteristieke kunstwerken, enkele musea en enkele werkwijzen van kunstenaars. De leerling kan internet gebruiken om naar informatie te zoeken en om inspiratie op te doen voor eigen beeldend werk.
Onderzoekend vermogen	De leerling kan met verschillende materialen, technieken en vaardigheden experimenteren. De leerling kan bronnen raadplegen over kunst, cultuur, beeldtaal en digitale media. De leerling kan gebruikmaken van internet en van boeken, om onderzoek te doen voor het maken van eigen beeldend werk.
Creërend vermogen	De leerling breidt het arsenaal van specifieke materialen, technieken en vaardigheden uit met constructies door verbindingstechnieken, bewegingen en eigenschappen als drijven, draaien en zweven, te gebruiken. De leerling kan persoonlijke ervaringen en betekenisvolle onderwerpen uit de directe leefwereld verbeelden en vormgeven in een werkstuk. De leerling kan diverse kenmerken van het verhaal of het onderwerp dat wordt behandeld, benoemen en uitbeelden in een beeldend werkstuk. De leerling kan associëren en meerdere oplossingen bedenken bij het maken van beeldend werk. De leerling kan uit diverse ontwerpen kiezen welk ontwerp hij wil uitvoeren. De leerling kan uit diverse materialen en technieken kiezen welk materiaal en welke techniek hij wil gebruiken voor de uitvoering van zijn ontwerp. De leerling kan beeldaspecten (ruimte, kleur, vorm, textuur en compositie) toepassen. De leerling kan een gebeurtenis vastleggen op foto's of film.
Reflectief vermogen	De leerling kan betekenis geven aan wat hij ziet, denkt en beleeft bij beeldend werk. De leerling kan zijn werk vergelijken met de gegeven opdracht. De leerling kan vertellen over zijn eigen werk, hoe hij het beleeft en welke keuzes hij in zijn werkproces heeft gemaakt. De leerling kent het effect van kleuren, technieken en vormen in een toegepaste vorm zoals bij reclame, mode en design en hij kan daarvan meerdere voorbeelden geven. De leerling kent beelden en koppelt ze aan vieringen, cultuuruitingen van groepen, religies, andere landen, de seizoenen, enzovoort.
Presenterend vermogen	De leerling kan een werkstuk presenteren in een zelf of met groepsleden vormgegeven tentoonstelling.

6.4 Raamleerplan beeldend onderwijs, groep 7 en 8 (10 – 12 jaar)

Competentie	Beeldende leerdoelen
Receptief vermogen	De leerling kan genieten van beeldend werk, het met aandacht waarnemen, met oog voor details. De leerling geniet van en ervaart dat hij zich op een eigen en vrije manier via beeldend werk kan uiten. De leerling kent enkele karakteristieke kunstwerken, enkele musea en de werkwijze van enkele kunstenaars. De leerling heeft één of meerdere musea bezocht waarin schilderkunst of vormgeving centraal staan. De leerling kent de beeldtaal van verschillende culturen, landen en religies in de samenleving. De leerling beseft in welke context een beeldend werk is gemaakt: de tijd waarin en de plaats waar het is gemaakt. De leerling kan onderscheid maken in de informatie die via de media wordt verspreid, zoals via folders, tijdschriften en internet.
Onderzoekend vermogen	De leerling kan zijn onderzoek verdiepen door onderzoek te doen naar de beeldtaal en digitale media uit zijn beleavingswereld, de media en de culturele omgeving. De leerling kan met verschillende materialen, technieken en vaardigheden experimenteren.
Creërend vermogen	De leerling kan de betekenis van een beeldend werk plaatsen in een culturele context. De leerling breidt zijn arsenaal van materialen, technieken en vaardigheden uit. De leerling kan constructies maken met verbindingstechnieken, materialen en bewegingen. De leerling kan in stappen een vormgevingsproces doorlopen; nadenken, schetsen en experimenteren met materialen en technieken om het beeld zoveel mogelijk zeggingskracht te geven. De leerling kan gericht experimenteren met materialen en technieken door weg te laten, toe te voegen, te snijden en te verbinden. De leerling kan beeldaspecten (ruimte, kleur, vorm, textuur en compositie) toepassen. De leerling kan associëren en meerdere oplossingen bedenken bij het maken van beeldend werk. De leerling kent de werking en het effect van kleuren, technieken en vormen in een toegepaste vorm zoals bij reclame, mode, design en architectuur.

Competentie	Beeldende leerdoelen
Reflectief vermogen	De leerling kan vertellen over zijn eigen werk, hoe hij het heeft beleefd, welke keuzes hij in zijn werkproces heeft gemaakt en waarom hij die keuzes heeft gemaakt. De leerling kan uiterlijke kenmerken benoemen van beeldend werk van zichzelf, groepsgenoten en kunstenaars, met aandacht voor ontwerp en vormgeving. De leerling kan aan de hand van uiteenlopende soorten beelden diverse emoties en beeldelementen herkennen en benoemen. De leerling kan vragen stellen over de betekenissen van beeldend werk en het maakproces dat kunstenaars doorlopen. De leerling kan de keuzes die hij voor zijn werk heeft gemaakt beargumenteren.
Presenterend vermogen	De leerling kan een werkstuk presenteren en kiezen voor een bepaalde wijze van presenteren, zoals digitale presentatie, videoclip, tentoonstelling of portfolio. De leerling kan met gebruik van multimedia tentoonstellingen inrichten voor publiek en daarbij gericht kiezen voor een locatie of voor een bepaalde wijze van presenteren.

Geraadpleegde bronnen

Doorlopende leerlijn kunst- en cultuureducatie voor het primair onderwijs
Lindenberg huis voor de kunsten
Uitgave 2011

SKVR Leerlijnen Cultuureducatie
SKVR 2013, diverse auteurs

Leerplan Beeldende Kunst en vormgeving
Vonc Vereniging onderwijs, kunst en cultuur
2012, diverse 'denktankers'

Laat Maar Zien, didactiek voor beeldend onderwijs
4e druk, juni 2013. Jos van Onna en Anky Jacobse

Cultuurwinkel Breda
Naar een doorlopende leerlijn cultuureducatie van PO t/m VO
Uitgangspunten, model en werkwijze
Femke van de Wiel en Karlijn Muller
April 2012

Kenniskring Beeldend Onderwijs
Mocca, 2011

Het theoretisch kader van Cultuur in de Spiegel
Rijksuniversiteit Groningen en SLO, 2010
www.cultuurindespiegel.nl

Kerdoelen basisonderwijs
Publicatie van het ministerie van Onderwijs, cultuur en wetenschap, 2006
www.slo.nl/primair/kerndoelen/Kerdoelenboekje.pdf/

C-Zicht; zicht op culturele competenties
Cultuurmij Oost (voormalig Edu-Art), 2009

SLO, nationaal expertise centrum voor leerplanontwikkeling
www.slo.nl

Leerplankader kunstzinnige oriëntatie
SLO 2014
kunstzinnigeorientatie.slo.nl

Kunstzinnige oriëntatie
Tussendoelen en leerlijnen (TULE)
Kerndoel 54
Tekenen en handvaardigheid
tule.slo.nl

Colofon

Met dank aan:

• Ontwikkelgroep beeldend onderwijs

Elizabeth van Helm	<i>vakleerkracht, Cornelis Vrij</i>
Cilia Hespe	<i>vakleerkracht, De Kraal</i>
Paul Maassen	<i>vakleerkracht, De Kraal</i>
Liesbeth Vos	<i>vakleerkracht, De Pinksterbloem</i>
Carolina Janssen	<i>vakleerkracht, De Corantijn, Rosa Boekdrukker</i>
Ank Bredewold	<i>voormalig vakleerkracht Het Gein, coördinator Kunstschool</i>
Marjolijn Akkermans	<i>vakleerkracht De Kraanvogel, kunstenaars</i>
Mario Molina Espeleta	<i>coördinator Kunstgrens, kunstenaar</i>
Merel Nip	<i>kunstenaar, talentmakelaar</i>
Anouk Custers	<i>cultuurcoördinator Stichting Educatieve Projecten</i>
Claartje van Tongeren	<i>docent beeldend PABO/HvA</i>

• Adviesgroep

Jos van Onna	<i>freelance ontwikkelaar beeldend onderwijs en cultuureducatie o.a. voor Stichting beeldend onderwijs</i>
Ronald Hueskens	<i>Docent drama, dans, cultuureducatie Pabo/universitaire Pabo; Hogeschool van Amsterdam</i>
Adriën Schilder	<i>Directeur, Stichting Educatieve Projecten</i>
Mirjam Zaat	<i>Consulent taalvorming, directie Stichting Taalvorming</i>
Liesbet Bool	<i>Consulent drama, Stichting Taalvorming</i>
Ineke Schaveling	<i>Directeur lerarenopleidingen/Hogeschool van Amsterdam</i>
Claartje van Tongeren	<i>Docent beeldend onderwijs PABO/Hogeschool van Amsterdam</i>

• Klankbordgroep basisscholen

Richard van Kalderen	<i>Directeur basisschool Timotheus</i>
Monique Christiaan	<i>Cultuurcoördinator basisschool Mobiel</i>
Sjoukje Rotman	<i>Voormalig vakleerkracht en cultuurcoördinator Dumont</i>
Lidy Nelissen	<i>Cultuurcoördinator basisschool 't Koggeschip</i>
Loek Hackman	<i>Cultuurcoördinator basisschool 3e Daltonschool</i>

Samenstelling:	Rudy Elmans
Vormgeving:	Francien van Maasdijk
Eindredactie:	Pieter van den Hout
Illustraties:	Valentine Edelmann (kleurenillustraties) en Olivia Glebbeek (zwart/wit illustraties)